

## **BOSHLANG'ICH SINIF DARSLARINI TASHKIL ETISHDA PEDAGOGIK HAMKORLIKNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI**

*Fan va texnologiyalar universiteti, "Aniq fanlar" kafedrası dotsenti*

**Xo'jayeva Gulyora Atabek qizi**

*magulyora1993@gmail.com*

*Fan va texnologiyalar universiteti*

*Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi I -kurs talabasi*

**Axunova Madina Abror qizi**

*Madinaaxunova2@gmail.com*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning ilmiy-nazariy asoslari, darslarning maqsadi, vazifalari, turlari hamda tashkil etish shakllari yoritilgan. Shuningdek, ota-onalar, o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati, dars samaradorligini oshirishdagi roli ham tahlil qilingan. Tadqiqotda ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali ta'lim jarayonini takomillashtirish yo'llari ko'rsatilgan.

**Аннотация:** В статье рассматриваются научно-теоретические основы педагогического сотрудничества при организации уроков в начальных классах. Описываются цели, задачи и формы уроков, а также значение взаимодействия между учителем, учениками и родителями. Особое внимание уделено применению инновационных педагогических технологий для повышения эффективности учебного процесса.

**Annotation:** This article explores the scientific and theoretical foundations of pedagogical cooperation in organizing primary school lessons. It highlights the main objectives, functions, and forms of classes, as well as the importance of collaboration among teachers, parents, and students. Additionally, it discusses the role of innovative pedagogical technologies in enhancing the quality and efficiency of the educational process.

**Kalit so'zlar:** Boshlang'ich ta'lim, pedagogik hamkorlik, darsni tashkil etish, sinf-dars tizimi, ta'lim jarayoni, tarbiyaviy vazifa, rivojlantiruvchi vazifa, umumlashtiruvchi dars, didaktik tamoyillar, o'qituvchi faoliyati, o'quvchi faolligi, ota-ona hamkorligi, pedagogik texnologiyalar, ta'lim samaradorligi

**Ключевые слова:** Начальное образование, педагогическое сотрудничество, организация урока, классно-урочная система, образовательный процесс, воспитательная функция, развивающая функция, обобщающий урок, дидактические принципы, деятельность учителя, активность учащихся, сотрудничество с родителями, педагогические технологии, эффективность обучения

**Keywords:** Primary education, pedagogical cooperation, lesson organization, classroom system, educational process, teaching objectives, educational goals, developmental function,

*generalization lesson, didactic principles, teacher activity, student engagement, parent-school partnership, modern pedagogical technologies, learning effectiveness*

Maktab oldidagi ma'suliyotni chuqur anglaydigan ahloqan pok, jismonan baquvvat, vatanga fidoyi, izlanuvchan, tashabbuskor sog'lom avlodni shakllantirish ta'lim jarayoninig bosh maqsadlaridan biridir.

Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda sinf yoshi va bilimi jihatdan bir xil bo'lgan ma'lum miqdordagi o'quvchilar guruhidir. Pedagogik adabiyotlarda dars deb bevosita o'qtuvchining rahbarligida muayyan o'quvchilar guruhi bilan olib boriladigan ta'lim mashg'ulotiga aytiladi deb takidlaydi. Dars-o'quv ishlarining asosiy tashkiliy shakli, o'quv ishlarining markaziy qismidir.

Maktablarimiz bosib o'tgan tarixiy davr ichida ta'limni tashkil qilish shakllari o'zgaradi, rivojanadi. Hozir maktablarimizda qo'llanayotgan sinf dars tizimi quyidagi tashkiliy shakllarda olib boriladi.

- Har qaysi sinf yoshi va bilimiga ko'ra bir xil darajadagi bolalarning doimiy guruhga ega bo'ladi.
- Dars mashg'uloti asosan 45 daqiqaga mo'ljallangan bo'lib, qat'iy jadval asosida olib boriladi.
- Dars bevosita o'qtuvchining rahbarligida jamoa va yakka shakilda olib boriladi.
- Dars o'tilayotgan materialning mazmuniga qarab xilma xil usul bilan olib boriladi, ta'lim tizimining bir qismi sifatida, albatta, tugallangan bilim beriladi va navbatdagi bilimlarni o'zlashtirish uchun zamin yaratadigan qilib uyushtiriladi.

Ayni paytda maktablarimizda talimni tashkil etish shakllari ikki turda olib borilmoqda sinf – dars shaklida olib boriladigan mashg'ulotlar.

Amaliy va tajriba ishlari shaklida olib boriladigan mashg'ulotlar.

Sinf dars shaklida olib boriladigan mashg'ulot o'qtuvchining kundalik o'quv materialini tizimli bayon qilib berishini, xilma xil usullardan foydalanishi, o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalarini izchillik bilan hisobga olib borishni, o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatishni o'z ichiga oladi. Amaliy va tajriba ishlari shaklida olib boriladigan mashg'ulotlar sinf sharoitidan tashqarida, o'quv ustaxonasi tajriba maydonchalari va qishloq xo'jaligi ekin maydonlarida ishlash, sayoxatlar o'tkazish yo'li bilan olib boriladi. Hozirgi zamon didaktikasi ko'p yillar davomida to'plangan o'qitish qoidalari, fan yutuqlari va ilg'or tajribalar asosida boyib bormoqda deyishga asos bor.

Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmunini umumiy o'rta ta'lim maktablarida darsni tashkil etishning bir necha turlaridan foydalanildi. Ammo, ularning har birini tuzilishi o'ziga xos bo'lib, bir-biridan farq qiladi. Ularning tuzilishi asosan darsdan ko'zlangan maqsadga bog'liq. Ta'limiy maqsad va vazifalar esa dars turining nomlanishidan ko'rinib turibdi. Masalan: yangi mavzuni bayon qilish mustahkamlash, takroriy umumlashtiruvchi, aralash, nazorat dars turlari. Ular bosqichma bosqich bir-birini to'ldirib boradi. Ya'ni, dastlab yangi mavzu haqida bilim beriladi, keyingi darsda o'quvchilar bilimlari amaliy ko'nikma va malakalar bilan mustahkamlanadi. Navbatdagi dars turida egallangan bilim va ko'nikmalar takroriy umumlashtiriladi. Aralash dars turida o'quvchilar turli

faoliyatlar bilan shug'ullanadilar, nazorat darsida esa o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilim, ko'nikmalar tekshiriladi va baholanadi. Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmunini boshlang'ich sinflarda takroriy umumlashtiruvchi dars turining tuzilishi quyidagicha:

Darsning tashkiliy qismi

Darsning maqsad va vazifalarini belgilab olish.

O'quv materiallarini umumlashtirish va tizimlashtirish.

Dars yakuni va uyga vazifa.

Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmunini bu dars turini tashkil etishning o'ziga xos va murakkablik jihati shundaki, unda o'quv materiallarning chegaralari aniq belgilab olinishi, asosiy g'oya, tushuncha, qoida, unga mos mashq topshiriqlarini ajratib olish lozim. Masalan: darsda nutqning ega, kesim, ikkinchi darajali bo'laklari qaytariladi. Vaqtning chegaralanganligi sababli ularning har biri ustida to'xtalib bo'lmaydi. Shuning uchun ham tanlangan mashq va topshiriqlarda nutqning tarkibiy qismlari o'zaro aloqador shaklida bo'lmog'i lozim.

Qaytarish jarayonida darsning tarbiyaviy jihatiga e'tibor kuchaytiriladi. Bunda o'quv materiallari ko'proq qiziqarli hodisa, voqea dalillar bilan bog'liq bo'ladi.

Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmunini tizimlashtirish va umumlashtirishda darsining o'ziga xos xususiyatlaridan biri shundaki, o'qituvchining o'zi qamrab tushuntirib, aksincha o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqaradi. Boshlang'ich sinflarda o'quv materiallarini tizimlashtirish asosan amaliy o'quv faoliyatida amalga oshiriladi. Yuqori sinflarda esa e'tibor nazariy tahlilga qaratiladi. Bu esa o'quvchilar tomonidan umumlashtiruvchi xulosalar chiqarishga va mantiqiy to'g'ri fikrlash qobiliyatlarining rivojlanishiga olib keladi.

Ma'lumki, har bir o'quv predmeti, undagi materiallar boblarga, qismlarga, bo'laklarga alohida mavzularga bo'lib o'rganiladi. Umumlashtiruvchi darslar esa tarkibiy qismlarga bo'lib, o'rganilgan materiallarni umumlashtirishga, ular o'rtasidagi aloqadorlikni, yaxlitlikni anglab yetishga yordam beradi. Boshlang'ich sinflarda har bir fan o'ziga xos tarkibiy qismlardan iborat bo'lganligi sababli umumlashtiruvchi darslar o'quv yili, choraklarining turi bosqichlari davriga to'g'ri keladi. Asosan o'quv predmentining ma'lum bir qismi, bobi o'tib bo'lingan davrda choraklar, o'quv yili yakuniy davrlarida ko'proq qo'llaniladi. Umumlashtiruvchi darslarni tashkil etishda pedagogik hamkorlik natijasida o'quvchilar umumlashgan holdagi tasavvurga ega bo'ladilar. Tushuncha va kategoriyalar o'rtasidagi aloqadorliklari anglab yetadilar, bilimlarini tartibga tizimga soladilar. Ularda idrok, tasavvur, mantiqiy tafakur rivojlanadi, dunyoqarashi kengayadi, murakkab topshiriqlarni bajara olish ko'nikmalari tarkib topadi. Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlik turini to'g'ri tashkil etishning maqsad va vazifalarini chuqur tushungan holda didaktik qoidalarga hamda darsning asosiy vazifalariga rioya qilishi lozim.

Ta'lim jarayoning ta'limiy tarbiyaviy va rivojlantiruvchi 3 ta asosiy vazifalari bo'lib, har bir darsda ta'limning ushbu funksiyalari amalga oshirilishi shart xisoblanadi.

Darsning ta'limiy tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyalarining turlari, shuningdek ularni amalga oshirish usullarini izlash boshlang'ich ta'lim metodikasi va amaliyotning

takomillashuviga yordam beradi. O'qituvchining o'qitish jarayonida ta'lim tarbiya va rivojlantiruvchi funksiyalarini amalga oshirish yo'llarini bilish, ijodkorlik va pedagogik mahoratni talab qiladi. Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturi asosida o'quvchilarni tegishli bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish ta'limiy vazifadir.

Boshlang'ich siniflarda darslarni tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmunini har bir darsda ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalar u yoki bu darajada amalga oshirishga qaratilsa u o'qituvchining bilish faoliyatida asosiy o'rinni egallaydi. Bunday holda o'qitishning boshqa vazifalari hamda ularga muvofiq topshiriqlar mazkur darsdagi o'quv jarayoning yordamchi komponenti xisoblanadi.

Darslarni tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmuniga to'xtaladigan bo'lsak oila va maktab oldidagi masuliyatini chuqur anglaydigan ahloqan pok, jismonan baquvvat, Vatanga fidoiy, izlanuvchan, tashabbuskor sog'lom avlodni shakllantirish ta'lim jarayoning bosh maqsadlaridan biridir.

Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmunini ota onalarga pedagogik bilim berishni amalga oshirishda faqat bilim berib qolmasdan ularning tarbiya sohasidagi amaliy malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish, ularning pedagogik faoliyatini uyg'otish mustaqil shug'ullanishga o'rgatish, maqsadga muvofiq, oila ichki munosabatlarini yo'lga qo'yish g'oyat muhimdir. Ota onalar yig'ilishlari ota onalar bilan ish olib borishning an'anaviy tarkib topgan shaklidir. Hal qilinayotgan aniq vazifalarga bog'liq holda sinf yig'ilishlarini mavzuga doir yig'ilish, amaliy yig'ilish, ota onalarning umumiy ta'limi bo'yicha sinf rejasiga ko'ra yig'ilishlar tashkil etadi. Tashkiliy yig'ilishlarda ota onalar qo'mitasi siylanadi, ish rejasi tasdiqlanadi. Maktab atrofidagi pedagogik muhit o'rnatish yuzasidan tadbirlar ishlab chiqadi, jamoa topshiriqlari taqsimlanadi va turli ish yo'nalishlarga doir tashabbuskor ota onalar guruhlarini tuziladi, ota onalar ishtirokida umummaktab tadbirlarini o'tkazish rejasiga muvofiqlashtiradi. Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmunini chorakdagi yakunlovchi sinf majlislarida ota onalarning e'tiborini o'quvchilarning bilimiga doir qiziqishlariga ularning qobiliyatiga ahloqiy, irodaviy fazilatlarini rivojlantirishdagi yutuqlariga, kamchiliklar foydalaniladigan imkoniyatlarga qaratish maqsadga muvofiqdir. Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmuniga bag'ishlangan yig'ilishlar tarbiyaning eng dolzarb muomolari yuzasidan o'tkaziladi. Ularda ota onalar qo'mitasi va sinf rahbarining u yoki bu sohadagi tarbiyalanganlik darajasi to'g'risida to'plangan materiallardan foydalaniladi.

Ota onalar sinfdagi umumiy ta'limiy rejasiga ko'ra majlislar avvaldan belgilangan reja muayyan tizimga muvofiq ota onalarga pedagogik bilim berishning shakli hisoblanadi. Pedagogik harakatlar sistemasini ishlab chiqish ota onalarning tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishlarini va tarbiyasi qiyin bolalar xulqining tuzatish va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarda vujudga keladigan kelishmovchiliklarni hal etish kabi keng ko'lamdagi ta'lim tarbiyasining vazifalari xal qilinadi.

Tajriba sinov ishlaridan namunalar.

Mamlakatimizda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida" gi qonunda o'qitish jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarni keng ko'lamda tadbqiq etib, dars samaradorligini oshirish barcha turdagi ta'lim muassasalari oldindagi eng dolzarb vazifalardan ekanligi alohida

ta'kidlanadi. Shundan kelib chiqib, har bir o'qituvchi o'qitishning ilg'or samarali usullarini izlashi yoxud an'anaviy usullaridan ijodiy foydalanishi kerakdir. Ma'lumki boshlang'ich sinf o'quvchilarining darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmuni darslar o'z mazmuni maqsad va vazifalari bilan odatdagi darslardan farq qiladi.

Boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda pedagogik hamkorlikning mazmunida ta'lim jarayonini tubdan isloh qilish, uning asosiy shakli bo'lgan dars tizimini tashkil etishda pedagogik hamkorlikni turi va uning o'ziga xos xususiyatlarini nazariy jihatdan tahlil etib va amaliy tajribalarga tayangan holda quydagi xulosalarga keladi.

Boshlang'ich sinflarda ta'limni tashkil etishning bir necha shakillari, dars turlaridan foydalanish mumkin bo'lib, ularning har biri o'z xususiyatlariga ega. Ulardan o'qituvchi maqsadli foydalanishi zarur bo'ladi.

Darslarni tashkil etishda pedagogik hamkorlikning turi bo'shlang'ich sinflarda alohida ahamiyatga ega bo'lib, uning o'z maqsadi va vazifalari bor. Boshqa dars turlari singari umumlashtiruvchi darslarga ham bir qator talablar qo'yiladi.

Boshlang'ich sinf darslarini ta'skil etishda pedagogik hamkorlikning mazmuni, o'quvchilarning tayorlanishlari uchun vaqt berilishi, oldingi materiallar yuzasidan savollar berib qo'yilishi, foydalanish lozim bo'lgan adabiyotlarning ro'yxati berilgan bo'lishi maqsadga muvofiqdir. O'qituvchi shuni alohida hisobga olishi kerakki, darslarni tashkil etishda pedagogik hamkorlikning turida o'quv materiallarining chegarallari aniq belgilab olinadi, asosan g'oya tushuncha, qoida unga mos mashq topshiriqlar ajratib olinadi. Dars samaradorligini amalgam oshirishda o'quv materiallarini qaytarish jarayonida nafaqat ta'limiy balki, tarbiyaviy jihatdan ham alohida e'tibor qaratilishi lozim.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Qosimova K. "Boshlang'ich ona tili o'qitish metodikasi" T."O'qituvchi" 1985
2. Yo'ldashev Z. Usmonov A. Pedagogik texnologiya asoslari. T."O'qituvchi" 2004
3. Khojayeveva G. (2023). O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish. Educational research in universal sciences. №11. B. 879-882. <http://erus.uz/index.php/er/article/view/454>
4. Khojayeveva G. (2023). Development of heuristic ability. Educational Research in Universal Sciences. P. 441-443. <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5005>
5. Xo'jayeva G.A. (2023). Raqamli ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni evristik qobiliyatini rivojlantirish//Raqamli pedagogika: holati va rivojlanish istiqbollari mavzusidagi Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy konferensiyasi. TDPU. B. 462-464.
6. Xo'jayeva G.A. (2023). Evristik qobiliyatni rivojlantirishning//Ta'lim sifatini oshirishni tashkil etish va uni boshqarish texnologiyalari mavzusida xorijiy mutaxassislar ishtirokidagi Respublika ilmiy- amaliy konferensiyasi USAT. B. 581-584.
7. Xo'jayeva G.A. Raqamli ta'lim sharoitida bo'lajak boshlang'ich ta'lim O'qituvchilarining evristik qobiliyatini shakllantirish Yangi iqtisodiyot, pedagogika va texnologiyalar sari» Ilmiy elektron jurnali 1-jild 4-son (2025)